

DISTRICTES INDUSTRIALS

Rafael Boix i Vittorio Galletto
Departament d'Economia Aplicada
Universitat Autònoma de Barcelona

El gran economista Alfred Marshall explicava en els *Principles of Economics* (1890) que en alguns districtes de les ciutats industrials angleses hi havia una forma d'organització de la producció basada en la concentració espacial d'una comunitat de persones i petites i mitjanes empreses especialitzades en les diferents fases d'un mateix procés productiu. Ja en aquell moment, els districtes industrials implicaven una *anomalia* perquè contradien la creença dels economistes que la gran empresa era la forma més adequada d'organitzar la producció. L'economista italià Becattini (1975) trobà de nou la figura del «districte industrial marshal·lià» quan intentà explicar per què, mentre el sistema productiu de gran empresa del nord d'Itàlia (Piemont i Lombardia) entrava en crisi i el sud continuava sense desenvolupar-se, els sistemes productius locals especialitzats en petites i mitjanes empreses de regions com la Toscana obtenien un gran èxit productiu.

Aquest fet és possible perquè als *districtes industrials* les *economies d'escala i gamma* de les grans empreses són substituïdes per *economies externes* relacionades amb un mercat de treball qualificat, proveïdors locals especialitzats en les diferents fases del procés productiu, un sistema informal de difusió del coneixement i l'organització territorial de la producció. Les economies externes permeten als districtes industrials, que ja no són barris, sinó ciutats o mercats de treball locals, obtenir els mateixos avantatges en costos o innovació que tenen les grans empreses en molts mercats, però amb l'avantatge de la flexibilitat (sèries curtes, canvis ràpids en els productes i en l'organització de les fases), la innovació contínua i l'adaptació evolutiva, tan importants en un món marcat per la diversitat i variabilitat de la demanda.

Becattini (1991) defineix el districte industrial com una «entitat socioterritorial que es caracteritza per la presència activa tant d'una comunitat de persones com d'un conjunt d'empreses en una zona natural i històricament determinada». L'entrada oficial de la teoria moderna del districte industrial a Espanya data de la traducció el 1986 de l'article seminal de Becattini (1979) que obria el primer número de la *Revista Econòmica de Catalunya* «Del 'sector' industrial al 'districte' industrial. Algunes consideracions sobre la unitat de recerca de l'economia industrial» (p. 4-11).

Identificació de districtes industrials

Un dels factors que va contribuir a la difusió de la teoria dels districtes industrials va ser la possibilitat de delimitar i quantificar el fenomen, no sols mitjançant l'estudi de casos particulars, sinó també de manera generalitzada mitjançant l'aplicació de metodologies quantitatives per a un país sencer. A Itàlia s'ha arribat a documentar fins a una dotzena de metodologies, de les quals l'original i que gaudeix d'una acceptació major és la dissenyada per Sforzi i l'Institut Estadístic d'Itàlia (1987, 1990, 2002, 2005 i 2006). A Catalunya i Espanya es poden trobar des del principi dels noranta treballs que intenten identificar i analitzar districtes industrials o altres tipus de sistemes productius locals a Catalunya i Espanya, i la seva importància com a font d'avantatges en la producció (vegeu Boix i Galletto, 2006).

El primer mapa de districtes industrials d'Espanya que utilitza la metodologia oficial Sforzi-ISTAT fou elaborat per Boix i Galletto (2005). La nova metodologia que ha introduït l'ISTAT al final del 2005 ha comportat l'elaboració d'un nou mapa de districtes industrials d'Espanya (Boix i Galletto, 2006) que reproduceix fidelment el procediment i permet també la comparació amb Itàlia i el Regne Unit. El procediment per a la identificació de districtes industrials consta de dues etapes: en la primera s'identifiquen els sistemes locals de treball (mercats locals de treball) i en la segona s'identifiquen com a districtes industrials els sistemes locals

especialitzats en manufactura, amb predomini d'empreses manufactureres de petita i mitjana dimensió, i amb una especialització principal en una *filiera* també dominada per petites i mitjanes empreses (vegeu ISTAT, 2005 i 2006, o Boix i Galletto, 2006). Cal assenyalar que: (1) la metodologia s'adreça específicament a la identificació de districtes industrials, i no de clústers en general o un altre tipus de figures relacionades; (2) el que es genera és una aproximació quantitativa que hauria de ser complementada amb una segona fase de treball de camp per validar aquests districtes.

El mapa dels districtes industrials

El procediment consolida 806 sistemes locals de treball a Espanya l'any 2001, dels quals 205 (el 28%) tenen característiques de districte industrial marshal·lià. Els districtes industrials són un fenomen econòmicament significatiu a Espanya, atès que contenen el 20,3% dels establiments productius i de l'ocupació (600.000 establiments i 3.100.000 ocupats), el 35% dels ocupats de la indústria (1 milió d'ocupats), dels quals el 90% corresponen a pimes, i 400.000 ocupats en les seves especialitzacions principals. Les xifres relatives són molt semblants a les d'Itàlia, on els 156 districtes industrials (menys districtes que a Espanya, però més grans) contenen el 25,4% de l'ocupació i el 39% de la manufactura; i estan molt per sobre de les del Regne Unit (De Propriis, 2005) amb 47 districtes que contenen el 9% de l'ocupació del país. En part, aquesta distribució és donada pel pes major de la indústria a Itàlia (28% de la producció) i a Espanya (23%) que al Regne Unit (16%).

Els districtes industrials d'Espanya s'especialitzen principalment en sectors d'industrialització lleugera, els més importants dels quals són els de productes per a la llar (incloent-hi mobles i taulellet); tèxtil i confecció; indústria alimentària, i pell, cuir i calçat. Aquestes especialitzacions són molt semblants a les dels districtes industrials italians, amb la diferència que, en la comparació, a Itàlia té més rellevància la indústria mecànica i a Espanya, la indústria alimentària. Boix i Galletto (2006) també diferencien les subespecialitzacions dintre de cada *filiera* per a Espanya, i les més repetides són confecció; mobles; indústria càrnia; begudes; preparació i conservació de fruites i hortalisses, i rajoles de ceràmica.

Els districtes industrials segueixen un patró de distribució territorial en quatre arcs, el més important dels quals s'estén des de Catalunya a Múrcia (mapa 1). En realitat, entre Catalunya i el País Valencià comptabilitzen el 41% dels districtes i el 66% dels ocupats en districtes industrials d'Espanya. El País Valencià és l'economia d'Espanya més especialitzada en districtes industrials, amb 53 districtes aglomerats territorialment per especialitats i que contenen 1.170.000 ocupats.

Catalunya és la segona economia més especialitzada d'Espanya en districtes industrials, s'hi identifiquen 32 sistemes productius locals amb característiques de districtes industrials, que contenen 880.000 ocupats, 300.000 dels quals ho estan en la indústria i 90.000 en les especialitzacions principals. Els districtes estan presents en una gran part del territori català i es distribueixen des d'Olot fins a Valls, i després continuen cap al País Valencià des de Gandesa (mapa 2). Els districtes industrials catalans es reparteixen al llarg de sis especialitzacions productives o *fileres*:

a) Dotze districtes s'especialitzen en tèxtil i confecció: Sabadell, Mataró, Igualada, Manresa, Calella, Berga, la Garriga, Prats de Lluçanès, Sallent, Monistrol de Montserrat, Artés i Gandesa. La subespecialització dominant sol ser la confecció combinada amb acabats o filatura. Contenen 150.000 llocs de treball manufacturadors, dels quals 48.000 són en el tèxtil i confecció.

b) Sis districtes, en indústria alimentària, dels quals cinc ho fan en indústria càrnia (Vic, Girona, Olot, Mollerussa i Riudellots de la Selva) i un en begudes (Sant Sadurní d'Anoia). Contenen 53.000 llocs de treball manufacturadors, 15.000 dels quals són en alimentació.

c) Quatre districtes, en indústria química (Granollers, Sant Celoni, Valls i Tortosa), la subespecialització principal dels quals és la fabricació de productes plàstics, combinada amb química bàsica i/o productes farmacèutics. Contenen 64.500 llocs de treball manufacturadors, dels quals 13.000 són en química i plàstics.

d) Quatre districtes, en indústria de l'automoció, tres dels quals ho fan en components (el Vendrell, Montblanc i Cervera) i un en carrosseries (Arbúcies). Contenen 15.000 llocs de treball manufacturers i 3.300 en l'especialització districtual.

e) Tres districtes, en productes per a la llar, dos dels quals ho fan en mobles (la Sénia i Ulldecona) i un en productes ceràmics (la Bisbal d'Empordà). Contenen 4.400 llocs de treball manufacturers, dels quals 2.800 són en productes per a la llar.

f) Tres districtes, en indústria mecànica (Ripoll, Banyoles i Solsona), que combinen una barreja productiva de fabricació d'equips mecànics, elèctrics, i alguns subsectors metal·lúrgics imposats per la *filiera* original de l'ISTAT. Contenen 10.000 llocs de treball, 4.000 dels quals es troben en l'especialització principal.

Conclusions i discussió

1. L'economia catalana, igual com la resta de l'economia espanyola o economies com la d'Itàlia i Portugal, és una economia on predominen les petites i mitjanes empreses. Tant és així que el 99,5% de les empreses, el 73% de l'ocupació i el 60% del valor afegit de Catalunya i Espanya es donen en pimes. Malgrat que la seva productivitat aparent per ocupat és de mitjana la meitat que la de les grans empreses, en els darrers anys les pimes han liderat la generació de valor afegit i han aportat el 60% de la variació de la productivitat (d'altra banda baixa) (Trullén, 2006). Des de l'inici del procés d'industrialització, el sistema productiu català, poc intensiu en economies d'escala, s'ha caracteritzat per organitzar la producció, créixer i competir aprofitant les economies externes que es generaven a les seves ciutats i xarxes de ciutats, o utilitzant un terme de Jordi Nadal (2003) «gràcies al binomi metròpolis-districtes».

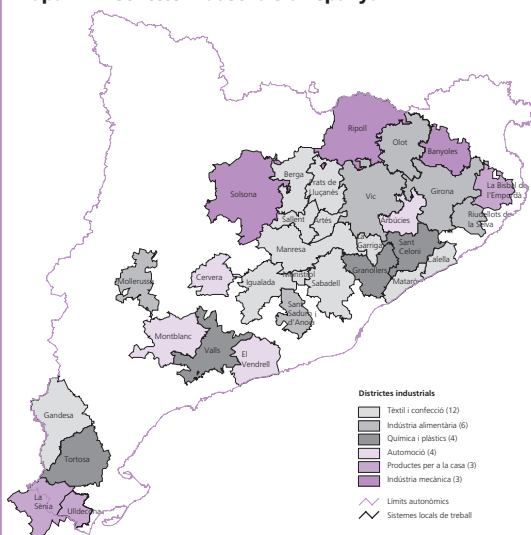
2. La quantificació dels districtes industrials ens permet comprovar que es tracta d'un fenomen quantitativament important a Espanya, quasi tant com a Itàlia, i que es concentra territorialment a Catalunya i el País Valencià. El mapa d'Espanya mostra 205 sistemes productius locals amb característiques de districte industrial, dels quals 32 es localitzen a Catalunya i concentren 800.000 ocupats (300.000 en la indústria). Per nombre i ocupats, a Catalunya destaquen els districtes industrials tèxtils (12), alimentaris (6) i química-plàstics (4). En casos de ciutats com Sabadell, Mataró, Igualada o Manresa, resulta ja difícil

parlar només de districtes industrials, atès el seu trànsit cap a ciutats metropolitanes i la pèrdua de llocs de treball tèxtils en els darrers anys. Malgrat tot, continuen conservant una especialització elevada en aquestes produccions, i marcats trets de districte que es traslladen a altres instàncies del sistema productiu local. En altres casos, com l'automoció o la mecànica a Banyoles i Solsona, és dubtós el seu funcionament real com a districte i s'entraria en la fase de validació qualitativa amb recerca de camp. També es poden assenyalar els casos de Barcelona i Vilafranca del Penedès, que amb l'antiga metodologia mostraven característiques de districte en el sector de l'edició i l'alimentària, respectivament, i amb la nova metodologia queden assignats a altres categories que no són de districte.

3. Amb relació al funcionament real dels districtes industrials i la seva rellevància per al sistema productiu català, no són aliens els comentaris sobre el fet que es tracta de models productius desfasats i que les seves especialitzacions més rellevants són produccions tradicionals, basades en models de costos, i amb poca capacitat per fer front a la competència en preus dels països emergents o afrontar les dinàmiques innovadores necessàries per sobreviure als processos de globalització i deslocalització. Sobre el primer punt, simplement recordem que els districtes són models socioterritorials d'organització de la producció amb habilitats reactives elevades per adaptar o canviar les seves especialitzacions, i remetem a les explicacions de Becattini a *La Oruga y la Mariposa* (2005). Amb relació a la dinàmica innovadora, els primers resultats de la recerca sobre innovació en els sistemes productius locals d'Espanya ha mostrat resultats sorprenents i inesperats, que han revelat que la producció d'innovacions d'Espanya es concentra als districtes industrials i a les grans àrees metropolitanes, i a més la densitat d'innovació per ocupat dels districtes és 0,5 vegades superior a la mitjana espanyola i 0,3 vegades superior a la dels sistemes productius especialitzats en grans empreses, cosa que posa de manifest l'existència de l'anomenat «efecte districte» no sols en costos i eficiència, sinó també en innovació.

4. Els districtes industrials poden utilitzar-se com a eina activa de política industrial. A aquest respecte destaquen les ordres recents del Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç ITC/2691/2006 i ITC/692/2007, que vinculen districtes i clústers amb la política d'innovació. La primera regula les mesures de suport a les agrupacions empresarials innovadores (AEI), mentre que la segona convoca les ajudes per a la formulació de plans estratègics d'AEI.

Mapa 1. Districtes industrials d'Espanya

Mapa 2. Districtes industrials de Catalunya

